СВОБОДА SVOBODA

УКРАЇНСЬКИЙ ДНЕВНИК — UKRAINIAN DAILY

УРЯДОВИЙ ОРГАН ЗАПОМОГОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ.

OFFICIAL ORGAN OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.

ТРИ ЦЕНТИ. РІК XXXI. Число 175. Джерзи Сіті, Н. Дж., субота, 28. липня, 1923.

VOL. XXXI. No. 175. Jersey City, N. J., Saturday, July 28th, 1923. THREE CENTS.

ВИЛСОН ОСТЕРІГАЄ АМЕРИКАНСЬКИЙ НАРІД ПЕРЕД РЕВОЛЮЦІЄЮ

БОСТОН, МЕСС. 26. липня. — Бувший президент Вудров Вилсон написав стаєсю для тутешнього журнала „Етлентик Монтлі" п. з. „Дорога від революції. Ся стаття буде поміщена у випуску журнала за серпень с. р.

В сій статті Вилсон вперве від часу своєї недуги звертається прилюдно до американського народу. Він остеерігає його, що американська цивілізація упаде матеріяльно, коли її не виратується духово.

Він пише, що тепер куртовид з усіх сторін засунений чорними хмарами, повними небезпеки і грози.

Надходить пора, коли і тут в Америці може розігратись трагічна боротьба між посідаючими і несподіваними. Може прийти до революції.

Він каже, що велика російська революція повстала ізза того, що російська влада довший час систематично заперечувала великій частині народу прав і привілеїв, яких бажають всі нормальні люди, і які вони мусять мати, коли мають бути вдоволені і чутись до певної степени щасливі.

Се недоволення, пише Вилсон, провідники революції в Росії звернули проти капіталізму. І так було всюди. Так теж невдоволенце звернеться і в Америці.

Далі Вилсон дурить себе (других ледви чи здурить), що через усунення Гогенцоллернів з Німеччини вже забезпечено світ для демократії. Але, каже, ще його не забезпечено проти нерозумної революції. Тепер така революція грозить, а грозить вона руїною цивілізації, руїною всьому, що досі будовано.

Злучені Держави, повідає він, яко найбільша з демократій, мусить думати про ратунок цивілізації.

Він кінчить свої виводи заявою, що для спасення матеріяльного добутку цивілізації треба наперед її духового спасення.

Він визиває церкви, капіталістів в Америці, і всіх, що почитає Бога і любить рідний край, щоби схаменулись і призадумались над грядучою небезпекою.

СЕНАТОР МАГНУС ДЖАНСОН ОСТЕРІГАЄ ПЕРЕД РЕВОЛЮЦІЄЮ

СТ. ПОЛ, Минн., 26. липня. — Нововибраний сенатор з радикально-фармерської групи, Магнус Джансон, заявив, що Америці грозить революція.

Він каже, що тепер тут діється богато таких річий, що в Росії ділися перед революцією.

Цар мав велику армію, казав Джансон, і не спинив революції, а що-ж доперва Америка, котра не має великої армії.

Він зазначив, що 65% майна Злучених Держав є в руках 2% населення і коли не буде ліпшого розділу, то прийде до революції.

Він заявив, що як збереться Конгрес, то він вкаже подрібно на суспільні недомагання в Америці.

ПРЕЗИДЕНТ ГАРДИНГ НА КАНАДІЙСЬКІЙ ЗЕМЛІ

ВЕНКУВЕР, Бритиш Каламбія, Канада, 26. липня. — Нині сюди загостив в дорозі домів президент Гардинг з жінкою і товариством.

Місто привитало його горячо і величаво. Привитали його домініяльні, провінційні і міські урядовці.

Гардинг се перший президент Злучених Держав, котрий вчасі свого урядовання ступив на канадійську землю.

Він виголосив в Стенлі Парк промову до чисельно зібраної публики.

У своїй промові вказав він на довгий мир, який панує між Злученими Державами і Канадою, хотяй нікотра з обох держав не боронить сеї границі. Він зазначив, що власне се, що вони границі не боронять, не витворює ворожнечі і теж причиняється до мирового настрою між обома державами.

Далі він вказав на сей американсько-канадійський мир, яко зразок для европейських держав. Якби вони, казав президент, ішли слідом Америки й Канади, то і в Европі справа міжнародного мира стояла би красше.

Вкінці він висміяв іноді підношені голоси, буцімто Америка хоче анектувати Канаду. Таких гадок, казав президент, Америка не має. Вона шанує независимість вільної Канади.

ЗАГОВІР НА ЖИТТЄ ПРЕЗИДЕНТА ГАРДИНГА

ВАШИНГТОН, Д. К., 26. липня. — В тутешніх урядових кругах заявляють, що викрито змову на замордовання президента Гардинга.

Заговірниками мав бути один Москаль і одна Московка.

СПРАВА 8-ГОДИННОГО ДНЯ ПРАЦІ В ЗЕЛІЗНОМУ ПРОМИСЛІ

НЮ ЙОРК, Н. И., 26. липня. — Представники сталевого промислу нині далі радили над привернением 8-годинного дня праці.

Подавано гадку введення потрійної шихти, але за найліпший спосіб уважають зміну постанов імміграційного закона, так, щоби сюди допущено більше нових емігрантів з Европи і збільшити число робучих рук в Америці.

БОЛЬШЕВИКИ „УСТУПЧИВІ"

ВАШИНГТОН, Д. К., 26. липня. — Сенатор Брукгарт, котрий недавно вернувся з Росії, каже, що він передав державному секретареви Гюсови лист, в якому заявив, на основі розмови з большевиками, що вони готові признати навіть царські російські довги, якщо Америка згодиться заплатити Росії відшкодовання за наїзд на Росії американського війська вчасі світової війни.

Вони також, каже сенатор Брукгарт, готові покинути свою пропаганду в Америці, як Америка покине свою пропаганду в Росії.

УКРАЇНСЬКІ СКАУТИ В Ч. С. Р. (УСОР).

Українська скаутова дружина в Празі складається виключно з студентів і знаходиться при чесько-словацькій скаутовій централі під назвою III. клюб українських олдскавтів.

Ця організація істнує в Празі ще з 1912 року. Фундатором її був Єв. Слабченко. Через ріжні несприятливі досегочасні умовини еміграційного життя українського студентства вона мало розвинулась і ледве животіла.

Лише в році 1921, коли до Праги почали прибувати з польських таборів наші студенти життя клюба стало рухливіще. Першими кроками його були навязування тісніщих зносин з чеським скаутінгом і взагалі з чужоземними скаутовими організаціями, та праця в напрямі українізації скаутінгу.

Клюб поставив собі чотири таких завдання: 1) всебічне студіювання членами клюбу основ скаутінга, 2) підготовка інструкторів дружин, які при повороті на Батьківщину могли б організувати і вести скаутові дружини, 3) інформувати чужинців про скаутовий рух серед української молоді і 4) підготовити й видрукувати відповідну скаутову літературу, як оригінальну так і перекладну.

Богато з цих завдань клюбом уже досягнено і виконано. Гальмується лише справа з підготовкою і видрукованням фахової літератури. Головна перешкода — брак матеріяльних засобів.

Скаутові виклади і підготовку інструкторів провадить дружинний Ю. Гончарів-Гончаренко за поміччу побратима Горачука, дружинного чеської бойскаутової дружини. Крім тога клюбом було скористовано з курсів дружинних, що були улаштовані чесько-словацькими бойскаутами, де члени українського клюбу мали нагоду прослухати відповідні дісціпліни, щоб були кваліфікованими дружинними, свідомими в своїй справі.

Для практичних справ інструкторів малося на думці минулого літа заснувати скаутовий табор, але цего зробити не пощастило. З огляду на те, що клюб не має жадних засобів, а своєї допомоги студінти це діставали у відповідний час, табор не міг бути улаштований тими засобами, якими розпоряджали й які складалися з того мінімума екзистенції, що дістають студенти. Тому улаштування цього табору було відложено на це літо.

До завдань клюбу, крім всього вищенаведеного, ще відноситься також поширення і заснування скаутових дружин на теренах українських, але і в цьому напрямі зроблено також дуже мало — головне через перешкоди, які чинить окупаційні влади на землях українських, а також через брак коштів і відповідно підготовленого організаційного контінгенту на місцях.

Клюб працює по системі амер. фільософа — маляра Ер. Т. Сетона і англійського генерала Баден-Павля, приміняючи обі ці системи до українських умов і надаючи їм українського характеру.

Клич „вартуй" є гасло клюбу.

ЯК СТОЯТЬ АМЕРИКАНСЬКІ БОНДИ?

НЮ ЙОРК, Н. И., 26. липня. На тутешньому біржевому торзі нині плачено так за американські бонди Свободи:

Бонди 1-ої позички $100.80.

Бонди 2-ої позички $98.80.

Бонди 3-ої позички $98.20.

Бонди 4-ої позички $98.10.

Скарбові цертифікати (замісць бондів Побіди) $99.20.

Сього року деякі бонди Свободи спадали вже на тутешній біржі до $96 за 100-долярові бонди (2-ої і 4-ої позички), а знову доходили найвисше до $101.30 (першої позички) і $100 (скарбові цертифікати).

Тепер стоять американські бонди Свободи посередині. Се вказує, що тепер нема на них ані великого покупу ані великої продажі.

„ЧЕРЕМОШ".

В Празі заснувався з початком цього року Культурно-Просвітний Кружок „Черемош". Коло „Черемоша" гуртуються студенти з Буковини, примушені румунською окупацією кінчати свої студії та перебувати в гостинній Чехословацькій Республиці.

Ціль та потребу такого Кружка вказало і вказує само житте. З початку повільне, але послідовне, але послідовне [illegible] щенне всего українського Румунами, що дуже часто, в своїй послідовности, виливається й в найбільш жорстокі форми примусило й Буковинців згуртуватись до самооборони на культурному полі. Не маючи наразі іншої змоги помогти краеви, Кружок постановив у першу чергу помогти та удержати українське шкільництво на Буковині, яке, зорганізоване в „Українську Школу", було перед війною в понім розцвіті, а тепер рука насильного Гуна підкопала його в самім корені. Румунська влада румунізувала майже всі народні школи; позакривала всі середні школи й інщі культурні та просвітні інституції. (Укр. Студент).

ЯК СТОЯТЬ ЧУЖІ ГРОШІ?

НЮ ЙОРК, Н. И., 26. липня. Нині на тутешньому біржевому торзі курс заграничних паперових гроший був такий:

Німецькі марки продавано по 800.000 за 1 американського доляра. Один міліон німецьких марок 2 доляри 50 центів.

Австрійські корони продавано по 70.000 за 1 американського доляра. Один міліон австрійських корон 14 долярів і 30 цнт.

Чесько-словацькі корони по 3 американські центи за 1 доляра 33 чеські корони. Один міліон чеських корон $30.000.

Угорських корон 18.000 за 1 доляра. Один міліон $60.

Польських марок 180.000 за одного доляра. Один міліон польських марок 6 долярів.

Румунських леїв 200 за доляра. Один міліон $5.000.

Російські (царські) рублі продавано по 7.000 за одного американського доляра. Один міліон рублів нині коштував 140 долярів.

Російські (большевицькі) рублі по 7.000.000 за 1 доляра (Ніхто не купував).

Аргентинські паперові доляри, котрі нормально коштують по 42 американські центи, тепер на грошевому торзі по 34 центи.

Бразилійські паперові мілрейси, котрі нормально коштують по 32½ цента, нині продавано по 10½ цента.

Канадійські доляри були нині на нюйорському торзі по 97½ цента.

З усіх заграничних гроший найгірше стоять тепер німецькі і польські.

ГОЛОД НА ОДЕЩИНІ.

В Миколаївському та Херсонському повітах зареєстровано богато випадків смерти від голоду. На цілій Одещині голодує 70% сільського населення. Хліба не підвозять ні звідки. 38.000 дітей, інтернованих по дитячих притулках одержують їжу лише 2 чи 3 рази на тиждень. В Херсоні за один тиждень від 30. березня до 5. квітня вмерло 380 дітей.

АМЕРИКАНСЬКІ СЕНАТОРИ ВИБИРАЮТЬСЯ НА УКРАЇНУ

БЕРЛІН, 26. липня. — Сюди приїхали американські висланці, що їдуть оглядати Росію й Україну, саме: сенатор Едвин Ф. Ледд, з Норт Дакоти; сенатор Виліем Г. Кин(, з Юти; і посол Джеймс А. Фрір, з Висконсин.

Вони виїдуть відсі в неділю і поїдуть через Варшаву в Москву.

Мають зі собою одного хліборобського знавця, одого секретаря і перекладчика.

Вчера розмовляли з полковником Виліемом Н. Гаскелом, котрий вів акцію з рамени Американської Ратункової Адміністрації в Росії і на Україні. Він дав їм вказівки, яку уложити дорогу в Росії і на Україні.

Вони рішились поїхати наперед в Москву, де будуть тиждень. Потому візьмуть собі окремий зелізничий віз, за який хотять заплатити большевикам. Сим возом поїдуть аж до Сибірі. Відтак вернуться з бігом Волги на південь. Відтам поїдуть на Кавказ, а з Какозу Чорним морем до Одеси, а з Одеси зелізницею на Україну. Будуть в Києві і може в других містах України, а опісля знову вернуться до Москви. Там ще будуть тиждень і по тижневи виїдуть в Петроград, а відтам вже виберуться домів.

У зелізничому возі большевицький кухар буде варити їм їсти.

Вони сподіються, що подрож їх потриває 7 тижнів.

До сього призасобились вони трохи, бо везуть зі собою 800 фунтів поживи в бляшаних пушках, ліки, одіння, і навіть порошки на блощиці і воші.

Їх метою є оглянути і прослідити економічне становище, а також релігійні і політичні відносини в Росії і на Україні.

АМЕРИКАНСЬКИЙ КОНГРЕСМЕН ЗА ЗАКЛЮЧЕННЄМ ТОРГОВЕЛЬНОГО ДОГОВОРУ З РОСІЄЮ

ПАРИЖ, 26. липня. — Сюди приїхав з Росії американський конгресмен зі стейту Мейн, Керролл Л. Біді.

Він заявив, що обїхав цілу Росію з півночи на південь і на схід аж до сибірської границі. Скрізь придивлявся тамошнім відносинам і допевнився, що Америка не повинна признавати московського большевицького „уряду".

Але, на його думку, Америка повинна так як Англія заключити з большевиками бодай торговельний договір і так бодай контролювати їх роботу заграницею, особливо в Злучених Державах.

Він заявив, що большевики вже не ті, що були спершу, бо дозволили приватну торговлю і бизнес і заложили державний банк, а в Кремлі гадають сидіти в безконечність, коли якась несподівана сила їх відтам не викине.

Політично, каже він, в Росії нічщо не змінилось. Росія осталась Росією. Яка була неволя за царів, така й тепер. Впрочім, народ привик до неволі і тиранії й інакша влада там не удержиться.

АМЕРИКАНСЬКИЙ МІНІСТЕР ПРАЦІ ЇДЕ В РУРЩИНУ

ПАРИЖ, 26. липня. — Нині сюди приїхав американський міністер праці Джеймс Дж. Дейвис, котрий уже обїхав кілька европейських держав для розглянення тамошніх еміграційних відносин.

В Римі відбув він довшу конференцію з італійським премієром Бенітом Муссоліні і в Празі з чесько-словацьким міністром закордних справ др-ом Едвардом Бенешем.

Відсі їде він в Рурщину приглянутись тамошнім відносинам.

ЛОЙД ДЖОРДЖ ПРОТИ ПУАНКАРЕ

ЛОНДОН, 26. липня. — Бувший британський премієр Давид Лойд Джордж відповів різко на останній недільний напад на нього французького премієра Пуанкаре.

Лой Джордж заявив, що вже крайна пора, аби Пуанкаре покінчив з виголошуванієм своїх проповідий ненависти.

марок таке .тьтчтякцсовігнсвтдаоеиінсвтдкаоиеінсвтдкоиеінсвт

НІМЦІ ДРУКУЮТЬ ДЕННО ПО 2 ТРИЛІОНИ МАРОК

БЕРЛИН, 26. липня. — Запотребовання німецьких паперових марок, що німецький державний банк не може їх настарчити, хотяй друкує тепер по 2,000,000,000,000 паперових марок денно.

ЛЕНІН ЯК ЦАР

ВІДЕНЬ, 14. липня. — Москаль Георгій Попов пише в тутешньому дневнику „Ное Фрає Прессе" про теперішнє житте большевицького диктатора Росії, Миколи Леніна.

Він каже, що в давніх часах люди могли бачити царя, не тільки на парадах але і в парку Царського Села біля Петрбурга, але протягом пяти останніх літ царсвовання Леніна його ніхто не міг бачити зблизка, так його ховають і бережуть перед пролетаріятом.

Він тепер живе в селі Горкі біля Москви, відки довозять його до Кремліна самоходом. Там живе він з жінкою і донькою. Стереже його прибічна гвардія („ляйб-гвардія") яка складається з найвірнійших йому комуністів. Ся гвардія не кидає його ні на пів кроку, а її командант развразу стежить оком кругом нього, чи не збагне щось підозрілого.

Коли Ленін останній раз явився на комісарсько-большевицькому зібранню в Москві, то ся гвардія як тінь снувалась за ним і невідступно сторожила біля нього і кругом нього. Коли він скінчив свою бесіду, прибічна гвардія сейчас вивела його бічним темним входом д вивезла в поспіху самоходом у село Горкі, де він криється під строгою охороною.

"SVOBODA" (LIBERTY)
FOUNDED 1893.
Ukrainian newspaper published daily except Sundays and holidays, at 83 Grand Street, Jersey City, N. J.
Owned by the Ukrainian National Association, Inc.

Edited by Editorial Committee.

Entered as Second Class Mail Matter at the Post Office of Jersey City, N. J. on March 30, 1911, under the Act of March 3, 1879.

Acceptance for mailing at special rate of postage provided for in Section 1103 of the Act of October 3, 1917, authorised July 31, 1918.

SUBSCRIPTION RATES:		ПЕРЕДПЛАТА.	
Three cents the copy.		Поодиноке число три центи.	
One year	$ 7.00	На рік	$ 7.00
Six months	$ 3.75	На пів року	$ 3.75
Three months	$ 2.00	На три місяці	$ 2.00
Foreign and Jersey City Rates.		В Джерзи Сити і заграницею.	
One year	$10.00	На рік	$10.00
Six months	$ 5.00	На пів року	$ 5.00
Three months	$ 2.75	На три місяці	$ 2.75

За кожду зміну адреси платиться 10 центів.

Телефон „Свободи“: 498 Montgomery. Res. У. Н. Союзу 1836 Montgomery.

За оголошення редакція не відповідає.

З Канади належить висилати гроші лише на т. зв. Foreign Money Order.

Адреса: "SVOBODA", 83 GRAND STREET, JERSEY CITY, N. J.

БОЛЬШЕВИЦЬКА „КОНСТИТУЦІЯ“.

Як цар Микола II Романов зі своїми комісарами у біді давав народам „конституцію“, аби далі не бунтувались, так тепер цар большевицький Микола I Улянов дає теж народам „конституцію“ аби теж не бунтувались.

А біда тепер велика в Росії, на Україні і в других Москалями нападених краях. Промисл упав. Зелізниці знищені. Гроший нема цілком (кромі тих, що комісарі мають заграницею в буржуазних краях). Аби добути трохи центів, бідні большевики мусять продавати хліб, видертий силою голодним селянам і їх дітям. А тут „буржуазна Европа“ під проводом Франції вибирається іти походом на пролетарську Росію з буржуазною комісарією! Що буде, як прийде дійсно війна і народи під комісарією, котрим вже вона своїми „засадами“, „теоріями“, голодом, непом, і діямантами — ухами ллється, наразд збунтуються проти сеї комісарії? Се-ж був би конець для неї, може навіть дуже сумний, може на шибеницях!

От і придумав уже на смертному ложі Микола I спосіб проти народів. Підніс ще раз спаралізовану руку, вдарив нею що сил у стіл і сказав, що народам в його царстві треба „дарувати ..... „конституцію“. Призвав до постелі ВЦИК (всеросійський центральний ісполнітельний комітет) і так йому розпорядив. ВЦИК, як звичайно, послушний його високим наказам, ті і зробив, що йому звелено.

Зійшовся в день по дневи американської независимости, дня 5-ого с. м., в Москві і ухвалилв собі таку „конституцію“ для себе і для своїх підданих, яку самий назвав **МІШАНИНОЮ** американсько-анґлійсько-російською.

Як та мішанина виглядає?

Про се ВЦИК сказав нам в телеґрамі від себе до людий звичайних, в краях ще простих, буржуазних.

Отже будуть „Злучені Держави“ Росії. Там буде 8 „повнопрваних“ републик. Росія тільки одна, хотяй забрала до себе Сибір і УКРАЇНСЬКУ Далеко-східну Републику (Зелений Клин, на Східній Сибірі над Тихим океаном). Україна є „повноправна“ і Білорусь „повноправна“. Але в додатку для себе **РОСІЯ НАТВОРИЛА ЩЕ 20 КОМУН І ОБЛАСТИЙ**, викроєних головно в Московщині, отже головно **МОСКОВСЬКИХ**, які „ в імя рівности“, також признано „повноправними“ з „повноправними“. Отже вже **МОСКАЛІ** запевнили собі таким робом **БІЛЬШІСТЬ** в „советі національностий“, де 28 „републик“, комун та областий мають мати по 5 послів. Отже 5 Українців може собі спокійно голосувати проти 105 Москалів.

А може як що буде зле, можна змінити? Так, можна, як **ВСІ** стейти на се згодяться. І чекай, поки 21 **МОСКОВСЬКИХ СТЕЙТІВ** згодиться на те, чого забагне один український або один білоруський стейт!

Кромі „совета національностий“ ще буде другий „совет єдінства55, який має мати 371 послів, котрих вибирає щороку ..... зїзд советів.

Комісари, говориться, „одвічальні“ перед обома тими палатами. Але далі кажеться, що вони обі вибирають собі по одній президії, по 7 осіб в кождій, а кромі того ще одну спільну президію теж із 7 осіб. Разом вибирають **21 ОСІБ**, котрі вчасі перериву засідань, **ЗАСТУПАЮТЬ ОБІ ПАЛАТИ**. Отже поправді **21 КОМІСАРІВ** (чи може трохи меньше або більше) будуть одвічати **ПЕРЕД 21 „ПРЕЗИДЕНТАМИ“**, котрі як не будуть одними і тимисамими комісарами, так певно їх найблизшими фаміліянтами. Перерив може тривати весь час і комісари все будуть одвічальні перед ..... собою самими.

Ось в чому увесь секрет тої „**МІШАНИНИ**“. Найліпшу річ можна попсути домішкою злою. Большевики могли взяти зразок найкрасшої конституції, але як додали до неї бодай дрібку чогось „істінно-русского“, так попсули цілу мішанину. Вже самий той „русский“ перерив і заступство обох палат парляменту 21 „президентами“ вистане, щоби зіпсувати цілу „мішанину.“

Але допустім на хвильку і в теорії, що ся „мішанина“ з російським „соусом“ се таки добрий ґуляш. **ТАК ЩО З ТОГО УСЬОГО, КОЛИ ОСТАЄТЬСЯ „ЧЕ-КА“** (чрезвичайка, надзвичайна комісія для переслідування „контр-революції“), **ЯКА БУДЕ ПЕРЕВОДИТИ ВИБОРИ ПРИ ПОМОЧІ ШТИКІВ** (багнетів) **І БУДЕ ДО СОВЄТІВ І НАДАЛІ ПЕРЕВОДИТИ САМИХ БОЛЬШЕВИЦЬКИХ ПЛАТНИХ АГЕНТІВ!?!**

Поки є в Росії і нападених нею краях Че-ка, поти навіть та карикатурна большевицька „конституція“ остається тільки „фарсою“, забавкою і глузованнем комісарів з народів, котрі домагаються вільности.

А з такою фарсою большевики далеко не заїдуть. Як їх ненавиділи маси народні без тої фарси, так будуть ненавидіти і з нею і вразі тривоги не тільки що їх покинуть, але й виступлять проти них і пімстять на них кривду убитих та ограблених міліонів.

ДОБРИЙ ПРОВІД ДАСТЬ ЗЛУКУ, СИЛУ І ДЕРЖАВУ.

Ніякі злидні не годні убити народу, коли у ньому є віра у власну силу і зелізна воля не здатися нікому. Національні держави повстають і держаться тільки тою нестримною любовію до свободи, цеб то до своєї власної волі, яку вимріяв сам собі народ. Усьо друге, як **вища культура, розумна політика й економія приходять вже як наслідки свобідного, державного життя.** Народ, який не має своєї власної держави, може випродукувати чимало визначних учених, економістів та політиків, але увесь той духовий дорбок пропаде для нації без хісна. Досить вказати на знамениті таланти людий українського походження, які збогатили духово Московщину, а які пропали без сліду для українського народу. Й по усьому світі, по всіх націях, пропадали й пропадають великі українські уми, на службі у чужих.

Тому помітки д. Шаповала, висказані на зборах у Празі, а поміщені у „Свободі“, є абсолютно фалшиві у своїх висновках.

Це правда, що у нас є великий брак відповідних людий на всіх полях: культури, економії й політики. Це правда, що нам придалосьби мати в десятеро більше учених, інжинірів, вищих військових, аґрономів і т. п. Це також не брехня, що у нас велика недостача усяких научних книжок. Але те усе добулось би легко, колиб для цього ми мали державну поміч.

Ми говоримо часто, що ми мали і завалили державу, але поправді це тільки безкритична балачка. Бо наділі ми не мали дійсної, закріпленої держави, а тільки цілий ряд революцій, які руйнували усю державну силу тим, що не були звернені проти зовнішнього ворога, а проти себе самих.

І тут треба виразно зазначити, що народні маси не винуваті у тих руйнуючих державу переворотах, а тільки ті провідники, які ошоломили частини народу приманливими кличами. Ще й до того зовнішні впливи і насила чужих держав не дали ніколи спромоги Українцям уладити свою молоду державу після своєї, української волі. Притім у наших чільних людий не було ориґінальної думки на своєрідні обставини, котрі вимагали цілком нового пляну на зложеннє великої селянської держави. У наших верхах були ідейні фантасти, які захопилися ідеалами західних, промислових країв, ніяк непригожих до української селянської ідеольоґії. Соціялізація землі і державна неволя, яка виходить як наслідок соціялістичного устрою, не була й не буде у смак свободолюбному українському хліборобови. Він хоче мати землю і обійсте на власність. Свій кусень поля і города він обробить сам. Це не копальні ані фабрики, де робить десять чи сто тисяч народу. Це, що він продукує, то виключно робота його і його сімї; на тім усім нема чужого поту і він відчуває цілком справедливо, що кождому засі до його „праці“. Український селянин зґодиться певне на те, щоби ліси, копальні, фабрики і другі заводи, де укупі працюють великі маси народу, були удержавлені. Це буде в його інтересі, бо через це податковий тягар значно улекшиться і вийдуть ще й другі вигоди із доброї державної господарки, але він ніяк не погодиться із тим, щоби жити в тяжких умовинах на селі — робити довгі години і не мати міських розривок — та не бути нічим иншим, а тільки рабом, чорним волом держави. За своє сіре, одноманітне життя, за свій тяжкий труд, він хоче зберігти свою особисту волю, він багне бути „паном“ на своїм кусні землі.

Великі злидні, які тепер переживає наш народ, не вийшли без користи. Гірка минувшина навчила нас одного, а саме, що найгірша своя влада є таки добро ув порівнанню до чужої насилли. І коли в будучині повстане свій власний, всеукраїнськи йдержавний осередок, за яким буде стояти українська селянська маса, то вже ніякі доктринери не зуміють повернути тої маси на шлях безглуздої межусобиці.

У світі бачимо доволі сильних держав, які й досі не стоять вище від України, як н. пр. Юго-Славія, Болгарія, Норвеґія, Албанія, Литва, Естонія, Туреччина і другі.

Злучені Держави, коли добули свою независимість, були народом неграмотних фармерів. Це саме було в Італії, Ірляндії, а навіть у Франції та в Анґлії. **Всюди розвиток культури і духового ступени ішов доперва як наслідок свобідного, державного життя.**

Таксамо вважаю хибною думку д. Шаповала про конечність істнования ріжних партій та що це буцімто доказ правдивої національної еволюції.

На погляд пишучого якраз у тім є слабість української політики, що ми не маємо відваги сказати собі і другим отверто, що **ми селянська нація та що ми хочемо створити селянську державу.** Нам треба зрозуміти, що на Україні клясове питаннє усіх других верств поза селянською є цілком малого значіння, та що воно мусить заждати. Основна українська квестія є тільки одна, а саме задоволити селян. Квестія робітництва та інтеліґенції буде порішена самими селянами, оскільки вони без робітників та інтеліґентів не годні обійтись.

Хто трактує українську справу західно-1европейським мірилом, той виходить з фалшивого заложення і залізає у сліпий кут зневіри і знеохоти. Бо десятки літ можуть ще минути, заки Україна стане промисловим краєм, як на заході Европи. Українська квестія не є таким зложним механізмом. Вона Доволі доброї землі, щоби наділі є дуже просто і виразна. ділити усіх горожан і покласти тривку основу під державу. А вже нехай держава і будучі покоління роздумують над тим, що чинити, коли людність збільшиться.

Нам, Українцям, бракує тільки доброго військового проводу і оружя, щоби прогнати чужу насилу. Оставлені самі собі, ми заведемо добрі порядки помимо всіх браків. Не забудьмо, що Уукраїна була в найбільшому порядку за ту коротку хвилю, заки чужі наїзники стали іти кровавими походами на наш край. Селяни потребують і люблять спокій. Коби тільки лишили нас чужі вороги в спокою!

Таксамо нема чого падати духом изза мнимого розвалу одноцільного фронту на землях, окупованих Польщею. Ніяка українська партія не зріклась і не зречеться максимальної програми українського народу, цебто своєї власної держави. **І в тім і є добро, що український загал не дав себе піддурити сепаратичним кличам, які намагалися розволити Соборну Україну на дві чи три части.** Правдивими шкідниками є ті, що разпораз видвигають прапор розколу. Від тих кругів і їх агентів ми наслухались уже доволі про „бандитизм“ й „анархізм“ на Великій Україні. З тими панами вже крайня пора покінчити і лишити їх у тім сліпім куті, у якім вони підтепер находяться. Маємо вже досить їх „орієнтації“.

Треба бути сліпим, аби не видіти, де уся традиція наших вольностий, де найбільше живий дух, де сила й основа для української державности. Хто ще і в сю пору, де навіть московські большевики мусіли признати вагу національного руху, хто і надалі береться цькувати нас напроти одної, неділимої, Соборної України, і на місце її ставить „каліку-недоріку“, якусь „галицько-волинську державу“, той або лунатик, якому сяться божевільні мрії, або омбітник, який затявся іти по злій дорозі аж у пропасть.

Коли американські Українці дали поміч, щоби спробувати добути хотяй часть українських земель на волю, то вчинили це не для ідеалу розділу українських земель, а длятого, щоби мати хоч кусень свобідного краю, відки ішла би визвольна робота на цілу Україну. Ми мусіли вчинити цю безнадійну спробу, щоби ніхто не кинув на нас каменем, що ми не вчинили нічого. Колиж із усіх заходів не вийшло нічого, ми поставили жаданне, щоби з усеї української еміґрації створити всеукраїнський державницький центр, зложений з людий всіляких національних таборів та обіймаючий представників усіх українських земель.

При тім жаданню американська еміґрація повинна стояти аж до здійснення цього пляну. **Коли американська поміч має іти на політику, то на таку, яка прямує до здійснення нашого повного Ідеалу.**

Прозивають нас Ляхи „хлопським, гайдамацьким“ народом. Деякі наші „палицькі патріоти“ прозвали Придніпрянців „бандитами“. Московські недотепи звуть нас „хахлами“ і українськими „куркумами“. Ці всі прозви не пошкодять нам, коли в нас буде здоровий розум. Наперекір всім, не ділитись, а злучитися для добуття держави.

Українська держава мусить бути нашою релігією, такою, щоб виповнила своїм змістом цілу нашу душу.

Тактика, програма дня, може бути ріжна, але на меті мусимо мати тільки одну ціль, а це свою власну державу.

Американсько-українська емі

Американсько-українська еміґрація найбільше свобідна, щоби дати перший товчок до створення всеукраїнського політичного центра на европейській еміґрації. Чимало гарних і розумних людий скитається тепер поза границями рідного краю, а між ними богато, які вже були при владі короткотриваючої української держави, або на чолі українських військ. Минулий досвід навчив їх, де були їх похибки, та які були наставлені ворогами сіти. **Той досвід наших державних мужів, військових старшин і талановитих громадян мусить бути використаний для нашої визвольної боротьби.**

Без огляду на напрямки поодиноких осіб і кругів, треба усіх українських державників звести разом, **треба загальноукраїнського конгресу,** на котрім випрацювалось би всеукраїнську програму для визволення України і вибралось би **всеукраїнський центральний комітет** для переводження програми в життє.

Тяжко добачити інший шлях, по якому можнаб дійти до цілі. Усі орієнтації можуть бути і добрі і злі. Кожна орієнтація добра, коли у самій нації є своя власна сила; кожда орієнтація лиха, коли нація, наче жебрак, приходить просити чужої помочі.

Для нас минув час всіляких орієнтацій. Ми не сподіваємось ніякої помочі ні від західних ні від східних „вуйків“. Наша ціль: погодитись між собою і через ту згоду створити силу. Нам братом рідним кождий Українець, чи він знад Кубані чи знад Дніпра, чи з Лемківщини, Прикарпаття або Причорноморя. Ми усі і хлопи і гайдамаки і бандити і халхи і куркулі і опришки — і кождому до того засі! Ми хочемо бути господарами у своїй державі, а вона сягає у кождий кут, де живе український народ!

Хай пропаде дїлениця поміж Українцями; хай щезне зневіра та знеохота! **Міліони повстанців-селян, які бились за українську державність, повинні показати і крайному песимістови, що загал народу багне своєї Соборної України, своєї держави! Наш простий народ із сіл це готова національна армія, яка жде тільки на здібних провідників, щоби повели їх до побідного бою за українську державу.**

Чуй-Дух.

НОВЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО В ПОЛЬЩІ.

(Від власного кореспондента).

Після виборів до польського сойму, які відбулися в осени минулого року, в Польщі утворилося правительство під проводом ґенірала Сікорського, яке спиралося на демократичні ґрупи сойму й національні меншости. Був час, коли навіть українські посли з Волині, Холмщини, Підляша й Полісся своїм голосуванням висловляли заяву довіря сьому правительству.

Проти правительства Сікорського стояли в польськім соймі вшехпольські ґрупи, які закидали йому в політичних і соціялістичних справах ліві тенденції, а передовсім **в національних справах підпираних національних меншостий на шкоду польського народу.**

Сі вшехпольські ґрупи стоять на тім, що правительство в Польщі повинно бути **чисто польське,** се значить, повинно спиратися тільки на польські партії. Правительство, яке спирається на часть польських партій і національні міншости проти инших польських партій, не є чисто польське, бо воно є залежне від національних меншостий, отже неприятелів Польщі.

Очевидно, не треба думати, що правительство Сікороського і сі польські демократичні ґрупи, які його підпирали, се справді приятелі національних меншостий. Я вже нераз мав нагоду виказувати, що між польськими реакційними і поступовими партіями, — наскільки ходить про відношення до Українців і инших народів, поневолених Польщею, — ріжниця тільки в поглядах на способи поневолення тих народів. Польські реакційні ґрупи хотять спольщити українські, білоруські й литовські землі як найшвидше, насильно, бо бояться, що инакше їм се не вдасться. Натомість польські демократичні ґрупи думають, що ліпше приспати національні меншости обіцянками і дрібними уступками і польщити їх землі поволійше, менше замітно, бо се є на їх думку певнійше.

Вшехпольські ґрупи в польськім соймі весь час старалися утворити **чисто польську більшість** й повалити правительство Сікороського, натомість утворити нове правительство, яке спиралося би на ту чисто польську більшість.

Сю свою ціль вшехпольські ґрупи недавно осягнули. Сталося се се таким способом, що вшехпольським ґрупам удалося порозумітися з партією людовців „Пяст“ під проводом Вітоса*). Ся партія є тепер партією богатших селян. Сам був уже президентом міністрів в 1920—21 р.

Вітос разом з лівійшими демократичними ґрупами підпирав правительство Сікорського, але рівночасно вів переговори з вшехпольськими ґрупами про утворення чисто польської більшости.

Недавно ся більщість утворилася. повалила правительство Сікорського й утворила нове правительство під проводом самого Вітоса як президента міністрів.

Програма діяльности нового польського правительства обнимає передовсім боротьбу проти національних меншостий в Польщі, в першій мірі проти Українців на великих просторах Галичини, Волини, Холмщини, Підляша й Полісся.

Нове польке правительство хоче позбавити Українців уської політичної сили в польській державі, спинити їх культурний розвиток і передовсім відібрати їм основу їх сили й розвитку: рідну землю, яку хоче населити польськими кольоністами.

Щоби позбавити український нарід Галичини, Волини, Холмщини, Підляша й Полісся всякої політичної сили, нове польське правительство думає **змінити виборчий закон до польського сойму.** Сей закон має бути змінений так, щоб українських послів було в соймі так мало, щоб вони не мали ніякого значіння. Що в сьому Поляки є великі майстри се показали вони вже в Австрії, де виборчий закон, опертий на загальнім і рівнім праві голосування, давав Полякам у Галичині одного посла на 60.000 населення, а Українцям одного посла на 120.000 населення. В своїй державі, очевидно, Поляки зможуть уже без ніяких обмежень і ніякого сорому завести такий виборчий закон, якого їм треба, щоб Українці не мали в польськім соймі ніякого значіння.

Для спинення культурного розвитку українського народу нове польське правительство потребує тільки робити те саме, що робить кожде дотеперішнє правительство в Польщі: не давати українській мові ніяких прав, не заводити українських шкіл, а нищити ті, що вже істнують, — взагалі: не причинятися нічим до розвитку української культури, унеможливляти працю українських установ, а за те за гроші, стягані з українського населення в формі податків, насаджувати на українській землі польську культуру.

Одначе політична сила й культура, — се такі річи, яких сьогодня нема, а завтра можуть бути. Тому нове польське правительство готовиться з великою енерґією відібрати українському народови саму основу його істнування: **національну територію.** Вона готовиться поселити на українській землі таке велике число польських кольоністів, **щоб вона втратила український національний характер.**

Про се пише орган Вітоса „Пяст“ (ч. 21 з 27 мая) ось що:

„Переведення земельної реформи, се найважнійша мета, яку поставила собі польська людова партія. Політичні випадки спричинили, що перед соймом і польським народом явилася конечність утворення в соймі польської більшости й опертого на ній польського правительства. Головною причиною було поведіння Німців, Українців, Жидів і Білорусинів або так зв. національних меншостий, котрі увійшли до сойму в великім числі й розпочали все явнійшу протидержавну роботу, яка має за ціль **унеможливити польським селянам поселитися на безмірно плодючих землях в окраїнних дільницях,** землях, які є польською власностю. — роботу, яка крім того має за ціль відірвати ті землі від польської держави. А що внутрі держави маємо за мало землі, а власної держави мусимо боронити всі як найбільшого скарбу, — то през. Вітос розпочав заходи для утворення більшости для оборони діржави й оборони польської землі, такої потрібної для селянських мас.“

„На основі договору, який през. Вітос заключив іменем посольського клюбу з партіями правиці, **має бути ріх-річно віддано на парцеляцію 400.000 морґів** землі. — в що не входять господарства в Великопольщі й на Поморю, з яких усунено Німців і які віддаються польським хлопам. Ціни означено низькі. Крім того при начено низькі. Крім того при примусовій парцеляції купуючий землю буде платити при купні **тільки одну четвертину належности,** а решту буде платити **ратами на протязі тридцяти літ.**

„Ще в сім році **400.000 морґів землі припаде до поділу між польських хлопів,** які потребують землі. На протязі пяти літ уряд розпарцелює в примусовій дорозі між польських хлопів **два міліони морґів землі,** не вчисляючи тої землі, що піде на парцеляцію в приватній дорозі, на умовах, означених тактом, отже також на 30-літні сплати“.

Дальше „Пяст“ обчисляє, що кождого року осідатиме на українських землях 20.000 польських хлопських родин, значить, що найменше 100.000 (числячи на одну родину пять осіб) польського населення.

Ось так виглядає програма нового польського правительства в справі поселення польських хлопів на українських землях, щоб їх таким чином зробити раз на все польськими.

Ся програма нового польського правительства,— яка зрештою від програми инших більше демократичних польських правительств не ріжниться сутю, а тільки яснійшою формою, — свідчить, що український нарід під Польщею, коли не хочі загинути й оставити свою землю польському ворогови, мусить вести проти Польщі боротьбу, аж доки не визволить своїх земель зпід поганського ярма.

Прага, в червні 1923.

Др. Михайло Лозинський.

*) Партія людовців, колись одноцільна, розпалася на кілька груп. Ґрупа Вітоса від свого органу „Пяст“ називається також „пястовцями“. Пяст — як відомо — був леґендарний польський король з селян.

ШЕРИ, БОНДИ І БІРЖА.

У теперішнім економічнім життю часто чуємо згадані у загаловку вислови. Люде купують шери, продають бонди, грають на біржі, беруть щось на кредит, позичають на морґедж і т. п. Всі ті назви означають ріжні види грошевих операцій і є ріжними видами новочасного кредиту, себто позичок. Тому що для ведення новочасних великих підприємств грошеві засоби поодиноких осіб не вистарчають, тому являється часто потреба збирання потрібного капіталу від більшої кількости осіб і це й діється дорогою згаданих грошевих маніпуляцій. Та найкраще видно буде це на якімсь примірі.

Приймім, що кількох людий хоче заложити фабрику, та в них нема потрібних на ту ціль скажім 200.000 долярів. Вони мають лише 70 тисяч. Вони тоді видають на ті рочу суму цілі листи і возпродують їх між посторонніми людьми. Один уділ чи як кажуть у Америці „шер" продають по сто долярів і тому видають 1,300 шерів. Коли вони їх розпродадуть, то тоді власниками фабрики не є вже згаданий гурт основників, а всі шерові разом, які мусять заінкорпорувати, а вибрати собі управу, яка буде звідувати фабрикою, ті, які мають право кожної хвилі кому захочуть свій шер продати.

Та коли при будуванню фабрики показалосяби, що для її викінчення потреба ще примірно 50 тисяч долярів, а управа вирішила що не слід видавати і розпродувати дальші шери, тоді для добуття потрібного капіталу находяться дві дороги. Або корпорація найде якийсь банк, котрий позичить її цілу суму, або знова найде гурт людей, які дадуть її ту позичку. В обох случаях, чи це буде банк чи гурт людей, обезпечує собі судово позичувану суму на майні корпорації. То значить, вони зичать гроші на „мортґедж", себто колиб фабрика не сплачувала позички в час, не платила процентів або збанкрутовала, тоді вони мусять дістати свої гроші і процент назад через судову п родаж майна корпорації.

Коли згаданої позички не а- ні якийсь один чоловік, а гурт людей, тоді це відбувається звичайно в слідуючий спосіб: згадана корпорація видає кредитові листи — так звані „бонди" на суму, якої її потреба і розпродуємо їх. При кожному бонді є звичайно купони, на яких є означений процент, який корпорація платить власникови бонда що пів або кожного року. Кромі того на бонді є зобовязання по уплиеві якого часу позичена сума буде в цілости повернена. Бонди ці тим ріжняться від шерів, що їх властителі стають не співвласниками а вірителями корпорації. Є це свого рода векслі, якими корпорація зобовязується в означеним речинци позичену суму сплатити, а кромі того, як згадано, правильно виплачувати проценти. Коли це не діється, то власники бондів мають право зажадати, щоб дорогою продажі усего або, коли ще вистане, частини майна корпорації їм гроші і проценти були повернені.

Коли у якійсь корпорації більшість шерів дістанеться у руки кількох звязаних тісно зі собою людей, або одного чоловіка, тоді називається, що ці люде чи цею чоловік мають контролю над підприємством. Коли підприємство іде добре і приносить дбрий дохід, тоді кождий шеровець дістане від своїх уділів відповідний заробок, який називається дивидендою. Чим вища дивиденда припадає на один шер, тим і більша його вартість і з родаючи його можна більше за нього дістати. Шери-уділи деяких підприємств доходять до ціни, яка богато разів перевисшає їх первісну вартість. І бонди такої корпорації тоді високо цінять, хоч ніколи не доходять до тої ціни, що шери.

Бонди і шери по англійськи називають „секюрітис" себто цінні папери. Коли продають їх у більший кількости, то це називають „стак". Розпродування цего стаку відбуваться ріжно. Коли розходиться о невелику корпорацію з невеликим капіталом, тоді первісні підприємці розпродують свої шери між близькими людьми, які вони знають і які мають до них довір'я. Та коли приходиться закладати більші підприємства та збирати гроші серед ширшого круга людей і то незнакомих, тоді справа представляється інакше. Тоді підприємці стараються при помочи реклями заінтересувати в своїм ділі як найбільше людей і в тій цілі ставлять на чело організації людей звісних зі своєї солідности, богатства чи бизнесових здібностей, а далі описують точно всі добрі сторони свого підприємства у так званих проспектах і розсилають їх до тих, від кого сподіються піддержки. Часто наймають теж окремих продавців і агентів які реклямують і розпродують шери поміж людьми. Кромі того істнує окреме звання, так звані „брокер"-и, які такі цінні папери розпродують, та які видають для своїх покупців окремі списки ріжних бизнесів, у які можна з користю гроші вложити, а то купуючи їхні шери.

Розпродуванням бондів займаються вже головно не згадані „фінансові посередники" себто брокери, а в першу чергу банки, які дають підприємцям позички, а в заміну за них дістають бондиш які розпродують потім далі. Кромі того бонди продають підписчики, себто ті, які дають корпорації гроші ще перед випущенням бондів і які позичену суму стягають собі іменно через продаж випущених підприємством бондів. Кромі того істнують ще окремі „бондові доми", які беруть від банків і підписчиків бонди для розпродажі.

Між покупцями бондів, поруч поодиноких капіталістів, головно находяться щадничі банки і асекураційні товариства. Вони дістають гроші від великого числа людей і то переважно невеликі суми. Від тих грошей банки виплачують своїм клієнтам по 3 до 4%. Та вони не держать тих грошей у себе в готівці, а закуповують за них цінні папери, головно бонди, які їм дають 5 до 6%. Та ріжниця в процентах становить саме дохід банку. З неї банк покриве кошти свого удержання та збільшує свої оборотові капітали. Те вкладання грошей у цінні папери буває часто тей причиною банкроцтва банків, які не все є осторожні і часом купують непевні цінні папери. Тому в богатьох стейтах держава обнимає контролю над банками і вважає, щоб вони „інвестували" свої гроші лише в зовсім певних, так званих першої кляси паперах.

Такий самий процент, як банки, могли дістати від своїх грошей і поодинокі люде, які вкладають свої гроші у щадниці, колиб вони самі купували собі цінні папери. Та це не діється тому, що раз загал не визнається, котрі „секюрітис" є добрі, а котрі ні і боїться вкладати свої ощадности у непевні папери. Кромі того більшість тих, хто вкладає свої гроші у банки не розпоряджують такими сумами, щоб могти купити добрий бонд, які продають звичайно „стаками" себто у більшій кількости, а накінець добуття грошей з банку все є легше і простійше, чим продавання, себно „реалізовання" цінного паперу.

Для продажі, купна та виміни цінних паперів істнують окремі торговиці, так звані „біржі" або по англійськи „стак ексчендж". Є це окремі будинки, у які приходять ті, хто хоче продати або купити якийсь цінний папір. Вони мають свою управу, вибирану представниками банків та фінансових організацій, та находяться під контролею держави. На кожній біржі є зазначено, які папери на ній продаються і те називається, що такі-то а такі цінні папери на біржі „нотуються". Головною користю біржі є те, що на них властитель цінного паперу може продати його коли лиш захоче. Від того, чи на той папір є богато покупців, залежить, чи той папір „стоїть" добре, чи ні, то значить, чи за нього платять більше, чи меньше. Коли покупців богато, а продаючих мало, то ціна підніматься, а наоборот, при значній продажі а назначнім попиті ціна падає.

Через те, що біржа є центром торговлі цінними паперами, вона теж є головним жерелом інеормацій про те, чи якийсь папір „стоїть" добре чи зле, та взагалі по якій ціні він продається. Тому звіти з біржі являються у значній мірі вірою відбиткою господарського життя краю, якого папері нотуються на біржі, тому що ціна їх та попит за ними вказують силу відносних підприємств та заінтересовання і довіре загалу до них і до їх розвитку.

Як згадано, біржі мають свою управу та свої прівила, які допускають до продажі лише деякі більше певні папери. Для рдібнійших бондів та шерів, та для більше спекулятивних та непевних цінних паперів істнують поза будинком біржі звичайно так звані „данцюзові торговиці" по англійськи „кирб маркет" на яких іде торговля згаданими паперами. Ті побічні біржі стоять вправді під цеформальним проводом згаданих „стак ексчендж"ів, та вони не несуть за них відвічальности. —

ЧОРНІ ДІЯМАНТИ

РОМАН В ПЯТИ ТОМАХ
МАВРА ЙОКАЯ.
(Переклад з мадярського)

ПЕРШИЙ ТОМ.

ДРУГИЙ ТОМ.

(21)

„Я охоче пішовби," промовив він, „але гостець схопив мене раптом так за ноги, що я не в стані зігнути коліна."

„Це булаб велика ганьба для нас, колиб ми тепер, почувши галас примарів, не насмілилися піти до них."

„Алеж, коли я не можу рушити ногами!"

„Я вам щось скажу. Сідайте мені на спину, візміть святі начиння в руку, а я понесу лихтар."

Від цього пропоновання не можна було ухилитися.

Священик поручив свою душу Богови, покріпив своє серце і рішив, узброївшись святою зброєю віри розпочати боротьбу з підземним світом.

„Чи не розбудити нам всіх людей в домі і пійти процесією проти наших ворогів?"

„Боязкі же жінки не вилізуть нізащо в світі з своїх ліжок, коли їм скажати, що навколо ходять примари. А мущини не сміють вступити в замок."

Пан Магок мусів зважитися іти у фатальний бій самий з своїм асистентом.

„Отже ми ідемо!"

Михайло присів і взяв священика собі на спину.

„Але не пусти мене!" нагадував йому духовний пан, сидячи вже на нім, як Анхіз на спині Енея.

„Не бійтеся; спина мені ще не трісне."

Тоді Михайло взяв лихтар, дав священику святі начиння в руку і вийшов з ним.

Коли вони вступили до привідрку, пан Магок відчув, що тут ще зимніше ніж в теплиці.

Маленький лихтар, який ніс в руці майстер Михайло освітлював не цілком довгий хід і кидав своє сяєво лише на близшу частину стін, повз які вони проходили, і на яких з обох боків, то показувались, то знов зникали в темряві напів стерті малюнки лицарів в панцирях в потемнілих рамах; це були капітани і лейтнанти панів з Бондавару, які колись провадили їх бандерії проти Турків і Куруців. Вони кивали також обом духовним борцям, йти лише вперед; вони знайдуть вже їх там внизу поза стільцями їх панів.

В середині придвірку був схід в підземні частини замку. Цей вхід був замкнутий залізними дверима. Всечесному отцю спало на думку аж перед дверима, що він забув ключ від них в теплиці. Отже він мусів вернутися туди. Коли вони вже були на порозі теплиці, майстер Михайло ризикув зауважити, що його, мужик, та бог єще твердє; чи не є це той ключ, який священик може забув в кешені сутани. Пан Магок хопився за кишеню і справді, ключ якого він шукав був при нім. Отже він мусів третє біти до дверей на сходах між шпіцрутами грізних шерегів портретів старих воняків.

Ключ повернувся з скреготом в замку і на груди вступивших тяжко наліг затхлий запах, який буває звичайно в підземних, рідко провітрюваних просторонях.

„Двері залишіть відкритими," промовив священик, думаючи про можність прискореного відступлення.

Тоді вони почали сходити вниз.

Всечесний отець помічав все більше на кождим ступні, що його кінь боїться ще більше ніж він сам; тому він тримався ще сильнійше лівою рукою за ковнір Михайла і здавлював ще дужче стегнами його шию.

„Ой! всечесний отче! Не давіть мене так, я задушусь!"

Гей! Що то! Чорний предмет прошумів над їх головами.

Кожан! — Предтеча примарів!

„Ми зараз будемо там!" підбадьорував майстер Михайло свого їздця, цокаючи зубами.

Поки вони сходили крученими сходами, підземний галас було меньше чути — але коли вони зійшли в коритар пивниці, він вибух знов з цілою своєю підземною жахливістю.

Коритар пивниці був довгий і одно його розгалуження провадило ліворуч від сходів до пивниць, другеж до гробовців.

Проти сходів до пивниці був перехрестний хід, який провадив на двір і був замкнений загратованими вдерима; понад сходами, що мали вісім ступнів вгорук; скрізь грати в коритар доплівало вільно зовнішне повітря.

„Гу! Протяг мало не згасив нам лихтаря!" зауважив всечесний пан.

Протяг? Булоб добре, колиб це був тільки протяг; але коли майстер Михайло зробив три кроки вперед до дверей гробовців, показалось, які річи чекали там обох мущин. На долішнім кінці коритару полихало блакитнуваге полумя, подібне до тих, які виринаються з землі в ніч святого Юрія, показуючи де заховано скарб.

А перед блакитним полумінем стояла, чи сиділа, або може присіла карлувата біла постать. Вона мала лиш три фути заввишки, але невідповідно велику голову.

Коли паламар з священиком наблизився до примарного карлика, блакитне полумя раптом високо спахнуло, поширюючи бліде сяєво по цілому коритару, і при цім світлі почала примарна постать раптом випростуватися, спочатку в шість потім в вісім футів, потім в два клафтери заввишки!

Ще довша тінь її танцювала як чорна змія на мармуровій підлозі коритаря, в світлі блакитнуватого полумини, аж понад високо піднесена голова примарної постати збудила жахливим риком луну склепіння.

Більшого майстер Михайло не потрібував. Він повернувся з своїм тягарем і почав тікати. По середині коритару знаходився фатальний ступінь, якого він не помітив; він спотикнувся на нім і впав на поміст разом з сидячим на нім священиком. Добре, що при цім він не відкусив собі язика. При паданню він розбив лихтар, який при цім погас; вони лишились в темряві і напомацки подались далі, спотикаючись о кождий сходгу. В непроглядній темряві вони не могли знайти сходів вгору і замість них натрапили на перехрестний хід, скрізь закратовані двері якого лагідно світив до середини місяць. Вони побігли туди; але замкнені грати спинили спочатку їх втечу; алеж майстру Михайлі пощастило відчинити загратовані двері і вони вибігли на двір.

Грати підземелля провадили в сад, садові двері в плое. Обидва заклинателі чортів тікали з усіх сил через стерню і колючі кущі, при чім ноги священика ні трохи не боліли. Його гостець був раптом в такій мірі вилікуваний, що він міг бігти ивипередки з швидконогим паламарем, і був о три секунди швидче в своїм ліжку, ніж паламар, який три дні не міг віднайти жаху говорити.

Слідуючого дня пан Магок пішов з великою тривогою до графського замку.

Він був чесною простою людиною, яка вірила лпше в чорта ніж в злих людей, і що він бачив своїми очима того він не досліджував сумнівами до глибини непроглядної темряви. Він вірив тепер вже твердо в те, що тут ходять прокляті духи і на своїх північних вечерях ломають куряні ноги, щоб побачити: „хто скорше оженеться".

(Дальше буде).

Богдан Лепкий.

СТРІЧА.

Дзвонили дзвони на вечірню і люди йшли до церкви, як на скруті гостинця почувся туркіт коліс. Худі коні, повіз великий, як Ноїв ковчег. Жид візник, видимо, еякер, один із тих що їздять між нашими невеличкими містами і залізничими станціями.

В селі, що лежало при гостинці, не звертали уваги ні на пана, що сидів у ньому і пильно роздивлявся докола.

Був це мущина молодий, трицяти-літний, з інтелігентним лицем, гарний собою. Від нього так і несло, коли не заграницею, то тим великоміським, столичним життєм. Тим дивнійше, що його так дуже цікавила кожня хата в селі, кожне деревце при дорозі, що так пильно придивлявся до всього, так водив своїми сивими, мудрими очима. А коли ці очі спинились на старій церковці та на приходському домі, що стояв поміж розлогими липами, що подорожний хоче пробити ними ті білі стіни та заглянути між них в середину.

— Прошу пана! — озвався візник жидівським, сильно харкавим голосом. — Тут добра коршма і „заязд", може-б нам попасти.

— Попасти? — відповів подорожний, мабуть гнівний, що нечемний Жид вирвав його з зовсім иньшої сфери гадок і споминів. —Знов попасати! Що миля попас!

—Якто миля? — боронився Жид. — Ми вже в'їхали три і не попасали.

— Не люблю я, оттих ваших плюгавих коршем і заїжджати до них не хоч.у Стань трошки!

— Слухай-но, хлопче, — обернувся до якогось хлопчини, мабуть школяра. — Скажи ти мені, хто в вас священиком?

—Га! — відповів хлопець і хотів іти дальше.

— Хто в вас пан-отцем, питаю? — повторив нетерпляче подорожний.

— Не знаю! — відповів хлопець.

Тут вміщався в розмову візник.

— Ото дурний хлоп, а він не знає, хто в них „ксьондзом".

— Ксьондзом у нас молодий єгомость. Чому би не знав! — відповів хлопець з лицем обидженого чоловіка і пішов собі дальше.

Що-лиш якийсь старий господар повснив, що небіщик пан-отець померли і що тепер настав до них молодий священик, зять покійного, той що оженився з панною Галею.

Як називається, також не знав.

— Якось так дивненько: Юр... Юр... Недовго, тай ще люди не знають.

— Може Юрчак? — поміг йому подорожний.

— То, то, то! Юрчак, паноньку, Юрчак.

— Чорнявий, низький, правда?

— То, то, то! Чорнявий, низький. Такий як я, а може трохи низший.

— Ну, то той сам! Завертай на приходство! Спасибі вам, ґаздо!

По дорозі дивувався, що Галя вийшла за Юрчака; пригадував собі, яка з неї була гарна і мила дівчина і заявив сам перед собою, що до Юрчака не мав ніколи довіря.

Віз тихо вкотився у подвірря, а бувалі коні відразу скрутили під стирту пахучого, свіжого сіна. Подорожний зліз із воза, стріпав порох з одежі, поправив капелюх і пустився до хати.

На подвірі було тихо. Так тихо, як буває лиш на селі в неділю. Правдивий день спочинку. Навіть пси кудись поділись і приїзжого не вітав ніхто. Хиба бузьок на високій стодолі, що клекотав довгим клювом і віти старезної липи, що хилились легенько.

Увійшов в огородець — і тут тихо.

Стежки поструґані мало витоптані, по них воробці скачуть, цвірінькають. В траві жужить комаха, а з грядок розливається запах резеди і левкоїв. Поміж липами стоїть мовчаливий дім.

І було в тім образку щось таке, сумирне і тихе, сумне і серцю близьке, що він став як вкопаний і дивився.

Відчинене віконце легенько колихалось, але крізь нього не виглядав ніхто. В хаті було тихо. Аж ось почувся ледве замітний щелест. Чиясь хода. Хтось відчинив фортепян і поклав руки на клявіші.

Помішані неясні акорди, нескінчені і ледве почaті мельодії; а потім переходи, ще кілька тонів, павза і — сумна а голосна музика Брамса:

Гість тихо підійшов на ганок і став біля стовпа, обитого зеленим листем дикого винограду. А музика все плила і плила кріз відчинене вікно і наповнювала собою город і зливалася з запахом цвітів, з блакиттю неба, з гармонією літнього погідного пополудня. На нього робіла вона дивне враження. Чув усякі концерти, але цей несподіваний, сільский концерт очарував його, оповив тугою, навіяв спомини, зворушив серце.

Короткий пятий танець скінчився. Останні звуки завмерли самі в собі, не вибігли крізь вікно, не розплились у просторі; сконала та дивна музика в агонії своїх власних тонів, як вечір конає в агонії красок.

Тихо. І знову резеда і левкоя, знову лагідна, вже не полуднева жарка, а вечірня, полиняла блакить, знова велика сімфонія природи. Забутись можна. Та того він не хотів. Кожної хвилини могли відчинитися двері і міг хто вийти. Він отямився і поклав руку на клямку.

На вид гостя від фортепяну піднялася жінка. На її обличчі видно було свіже зворушення, викликане грою. На снідих щоках палали румянці і дивні вогні горіли в великих, як море глибоких, очах. Але цей вираз зміщався з виразом здивовання. На чолі між бровами появилася легенька морщинка гніву, уста затялись, якби сердились, що память не може пригадати імени прихожого.

„Він, чи не він...?"

Гість склонився легко і стояв мовчки. Мовчки обнімав її своїм зором. Була та сама. Та сама, що перед літами. Тільки стать її вирівналась, розвинулась і, дивна річ не втратила ні крихітки з давнього молодечого чару. Несло від неї сумом вечірньої години, чарами лісової глуші, мелянхолією місячньої ночи. Пізнав її — і вона його пізнала. То був — він...

І тепер замісць морщин гніву появився на її обличчю вираз завзяття до конечної самооборони перед грізним, ненадійним ворогом, що йшов на неї добре знайомою, хоч призабутою силою.

— Пані пізнали мене? — спитав по хвилині, коли мовчанка стала томити його й її.

— Так, це ви, пане Іванський! Які-ж рідкі гості. Вітайте!

В її словах чути було силуваний спокій.

— Просимо близше! — і подала йому на привітання руку.

Іваньському здавалось, що рука ця з грани і що огонь з неї пішов йому по жилах. Підніс її до уст...

— Сідайте! Прошу! Ось вам тютюн, робіть сигарко, а я зараз прийду.

— Рільки не заходьтеся, пані! Я лиш хвилину поступив до вас і зараз їду дальше, в город.

— Спитайте перше, чи я вас пущу. Що сказав-би мені мій муж! Ви-ж приятелі!

— Так, приятелі, — відповів глухо Іванський.

— Мій муж править вечірню, а по вечірні має похорон, але все це не потріває довго і за яку годинку він верне. Не тікайте-ж мені! — сказала встаючи і вийшла.

Іванський лишився сам.

Хотів охолонути з перших вражінь та не міг. Світовий, бувалий чоловік, що з женщинами привик поводитися легко й певно, не теряючи своєї переваги, тут, на вид цеї сільської імості втратив певність себе, складав випробовану збрую. І може перший раз в життю пізнав, що над освіту, над огладу, над велику штуку життя є щось більше — саме життя.

Вертав з заграниці, де кінчив науки. Їхав на добре, навіть дуже добре місце. По літах бауканини по морю, його човен завертав до спокійної пристані, до щасливої будущини.

Та він чомусь не вірив в тій хвилині, щоби його будущина могла бути щасливою. Він — і щастя.

І почав проклинати ту годину, що привела його сюди, до цього дому. Злякався самого себе. Міг зрадитися з цими гадками перед нею, міг представити себе бідним, нещасливим чоловіком, а того він ніяк не хотів.

Встав і почав розглядатися по кімнаті.

То була та сама, добре знайома кімната.

Перед літами було в ній так весело, так ясно. Лунали співи, гомоніли живі розмови, часом гонили пари у жвавім танці. Його батько мешкав у сусідстві, а тут жили родичі Галі. У вакації, оба доми зливалися в оден. Тижнями перебував Іванський у Галиних родичів, з її братами, з нею. Де поділося те все?...

І спомини цих щасливих часів стали налітати в кімнату, одні наперед других. Втискалися крізь вікна, висувалися з кутів, з-за образів, з-під підлоги. Тихенько спадали зі стелі, і щільно, щільно заповняли собою цілу кімнату.

Іванський не міг оборонятись, став біля фортепяна і згадував.

Так застала його колищня павва Галя. Глянула на нього, а йому здавалося, що прошибла його на скрізь, до споду душі.

— Розповіджте-ж тепер, що вас принесло до нас — сказала тим самим силувано спокійним голосом, що перше і вказала місце поруч себе.

Замісць відповіди пригадав слова пісні: „Ой щож тебе принесло, принесло, принесло? Чи ворон кінь, чи весло, чи весло, чи весло-о?

— Принесла мене, ласкава пані, іронія долі. І здається мені в цю хвилину, що та сама люта доля каже мені, живому чоловікові, жити на цвинтарі, тут, де похована моя молодість, де лиш спомини осталися як бездушне, нагробне каміння.

Глянула на нього проймаючим поглядом і сказала:

— Як бачу, ви все поетизуєте! Ні, світ, ні життя не змінили вас!

— На жаль, не змінили! Я гадав, що життя, це велика школа і що в тій школі я навчився бути чоловіком практичним, розумним. Я-ж учився так пильно!... Та з соромом признаюсь, тепер перед вами, що моя наука пішла на марне. Але перед вами мені вільно до того признатися. Ви-ж моя добра, давна знайома, моя товаришка, моя... Як нині тямлю як свій перший стишок прочитав я вам перший звірювався з усіх своїх молодечих мрій, з усіх поривів. Разом ми читали книжки, разом снували рожеві пляни на будуче. Разом...

І вони стали згадувати. Згадували щиро, як діти, не числячись зі словами і не скриваючи свого зворушення. Вона призналась йому, що по його від'їзді було їй дуже сумно, що пильно ловила всякі вісти про нього, але ті вісти були скупі, щораз скупійші, аж перестали зовсім приходити. Потім померла мати, лишився батько сам, старий, немічний. В їх хаті зробилося сумно, як у гробі. Потім... потім приїхав Юрчак і вона вийшла за нього, віддалася.

Останні слова вимовила тихо, ледве чутно. Не сколотила ними цеї великої тиші, що обгортала їх собою. А був у цій тиші запах резеди і левкоїв і вечірня, літня, важка задуха і той перловий, вечірній сумрак, що напливав як хвилі, як море і обнімав їх і взяв з собою. Чули, що тратять силу і свідомість і піддаються цій таємній силі, що нараз виринула поміж ними. — — —

— — — — — — — — — — —

На церкві озвалися дзвони. Вона отямилася перша. Зворушення відняло їй мову і лише глянула на нього, немов би цим поглядом хотіла ратувати себе і його, отверезити, додати сили й волі.

Потім скоро вийшла з кімнати. Як венула; була бліда, але спокійна. В сірій, під шию застягнутій сукні, з гладко прочесаним волоссям, струнка, задумчива якраз пристроювалася до цього сірого вечера і до цих ще сірійших споминів...

На струни упав важкий недал і здавав тони, що по довгім спочинку загомоніли були так сильно, так голосно, бурливо...

З церкви вертали люди. Кожньої хвилини міг вернути отець Юрчак.

Спокійно засіла до фортепяна і знова заграла свого улюбленого Брамся. І була в цій грі така велика туга і жаль такий, що перестає бути тихим, мелянхолійним жалем, а стає лютою, божевільною розпукою.

Аж відчинилися двері і увійшов Юрчак.

— Свят, свят, свят! — кричав, ідучи на зустріч гостеві. — Кілько літ! Кілько літ! Вітай, товаришу! От тобі несподіванка!

Аж тепер звернув увагу на свою жінку.

— Дайже спокій з тим своїм гранием! Покійні родичі матимуть великий гріх за той фортепян. Кажу тобі, товаришу, чиста мука. От, краще піди в пекарню та приладь каву!

Жінка встала і вийшла, він говорив дальше.

— Прощу я тебе, на що мені цей фортепян? Заплатили за нього щось 500 злр. Чи то не шкода? Двацять ринських річного проценту, а в господарстві навіть куди більше. От глупа видумка.

На цю тему говорив, поки не вернула жінка, а за нею служниця принесла підвечірок.

От так, то розумію! За це тебе люблю! Але перед кавою подай нам наливки. Знаєш, тої з суниць та ожин... Знамениті наливки робить моя жінка, додав не без гордощів.

Але гість не відповів вічого Мовчки вдивлявся в лице отця Юрчака, червоне, повне, мокре від поту. Внутрішне вдоволення малювалися на цім обличчю, якесь, так сказати, фізичне щастя било з тих його маленьких, сірих очий. Так і видно було, що між тілом і духом цеї людини заключено тривкий мир. І жадна з помирених сторін навіть не гадала починати війну. Пощо? Їм було дуже добре з тим миром.

— Розповідж-же нам тепер, товаришу, — почав Юрчак, відсуваючи порожню склянку, — яким способом приблукався ти в наші глухі сторони, з такого далекого, великого світа? —

Іванський рад-не-рад повторив те, що розказав перед хвилиною пані Юрчаковій. Але повторив сухо і без серця. Юрчак звичайним способом піддержував бесіду: —

— Ага! Так, так! Ну, і що дальше?

— Значиться, ти що-йно добиваєшся до щастя! — почав, підіждавши, аж гість скінчить. — А ми, братіку, без погоні за щастем, давно щасливі! Само нам до рук упало. Правда, жінко?

Жінка не відповіла нічого. Він з пестощами погладив її по обличчю, а Івановському здавалось, що то його гладять щіткою по серці.

— А тепер, товаришу, підемо оглянути господарство. Добре? Вечір як на те дуже гарний, погідний; ніде ані хмаринки.

Гість став випрощуватися, але господар конечно хотів похвалитися своїм щастем.

— Ось тобі стайня на худобу! В цілім деканаті нема такої худоби. Чисті швіци. Торік маршалок заплатив мені за річну ялівку 100 здр. Не віриш? Поспитай жінки. А то мої „парадієри". Військові вправді, але коні, коні!... Раз — коні!... Коло діла треба вміти ходити. Як бачиш, дещево, а добре. А то моя стодола. Цього року вона заледве четверту часть мого збіжжа вмістить, бо треба тобі знати, що кромі свого, це-б то ерекціонального поля, я ще наймаю. Кажуть: рілля не виплачується. Смійся! Ще й як виплачується. Треба вміти ходити коло неї, треба бути господарем.

Слово „господар" вимовив ще з більшими гордощами, як тоді хвалив жінку за смачні наливки. Оглянувши подвірря, вертали назад до хати. Гостинний господар говорив дальше.

— На другий рік, на місці отцеї рудери стане дімок, як пуделочко. Покажу тобі пляни. Все вже готове. Конкуренція розписана, умови з доставця-
Галя 5
ми заключені, словом — усе. І це, братчику, не кожний з нас потрафить. Не оден весь вік капарає у кучі, прости за слово. Бувають приходства гірші від моєї стайні. Не віриш?

Іванський навіть не брався перечити. В тій хвилині він був занятий зовсім чим иньшим. На мову говірливого товариша навіть не звертав уваги. Цікавила його зовсім иньша мова — та, що плила зі струн, з під її пальців.

У відсутності мужа вона дальше грала, а Іванському здавалося, що той чорний, мертвий інструмент, то її одинокий лік, одинока дошка ратунку, одинокий повірник бдної, нещасливої душі. І йому зробилося на душі важко, хотілось плакати, проклинати, підіймати протест до неба, кликати цілий світ до боротьби.

— Знаєш, товаришу, мені ведеться добре, — казав господар, подаючи в товариський довірливий тон. — Одним словом — добре, а було-б ще ліпше, якби я мав жінку господиню. От що! Я не нарікаю на неї. Спокійна, тиха, невибаглива. Балів не забагає, ані візитів. Але, як то кажуть, чоловік і жінка повинні навіть, сон один мати. Правда?

— Правда! — відповів Іванський, на силу вдержуючи своє зворушення. — Добре кажеш! Чоловік і жінка навіть сон оден повинні мати.

Сіли на лавочці під липою і віддихали чарами ночі. З хати доходили до них звуки фортепяна. Раз повільні, сумні, мелянхолійні, то знову сильні, бурливі як той біль, той смуток, що перестає бути смутком а змінюєся в безконечну, майже божевільну розпуку...

На дворі робилось зимно і темно, що раз темнійше, дуже темно...

—o—